

A guglielmiták inkvizíciós pere 1300-ból

Milano 1300: Processi inquisitoriali contro le devote e i devoti di santa Guglielma. Szerk.: Marina Bendetti (Grado Giovanni Merlo tanulmányával). Milano, Scheiwiller, 1999. 319 oldal

Ez az igen szép kivitelű forráskiadvány Szent Guglielma követői inkvizíciós perének latin kritikai szövegkiadását, olasz fordítását, és két olasz nyelvű tanulmányt tartalmaz. A szerkesztő és a bevezető tanulmány szerzője a kérdéskör legjobb szakértői, a kiadó pedig az egyik legismertebb és legigényesebb milánói kiadó.

Ez a kitűnő kötet több szempontból is figyelemre méltó. Guglielma és követőinek ügye a középkori eretnokség egyik igen különös és figyelemre méltó esete, amely annak ellenére, hogy közép-európai és magyar vonatkozása is van, Magyarországon alig ismert. A latin forrás egyike a kevés fennmaradt középkori inkvizíciós peranyagnak, és mint ilyen a történettudomány sok ága számára fontos lehet.

Guglielma és a guglielmita mozgalom a késő középkori eretnokségek igen különös ága. 1260 körül tűnt fel Milánó városában egy Guglielma nevű nő, aki bűnbánó életet folytatott. Viszonylag hamar egy vallási társaság központjává vált, akik szentként kezdték el tisztelni. 1281-82-ben halt meg ám tisztelete nem maradt abba, sőt eretnek elemekkel bővült. Egyrészt a tanúvallomások szerint Guglielma is stigmákat kapott az Úrtól, másrészt, követői — élükön Andrea Saramita és Maifreda da Pirovano — elkezdtek benne a Szentlélek női inkarnációját látni és az Egyház női megújulásáról beszéltek, ahol is egyik követője, Maifreda nőpápaként szerepelt volna. Amennyire tudjuk, ő maga életében mindvégig visszautasította ezeket az attribúciókat és önmagát, mint egyszerű bűnös asszonyt mutatta be, valószínűleg ez óvta meg őt életében az egyházzal való összeütközéstől. Követői azonban nem kerülhették el az inkvizíciós eljárást. 1300-ban nagyszabású per kezdődött ellenük, melynek eredményeképpen legalább három guglielmitát átadtak a világi hatóságoknak és megégették.

A per anyagát Beltramo Salvagno milánói jegyző rögzítette, aki a domonkos inkvizitorok szolgálatában állt. A kézirat a *quaterni imbrivaturarum* címet viseli és a milánói Biblioteca Ambrosiana-ban található (ms. A. 227 inf.). Eredetileg négy füzetben (*quaterni*) őrződött meg összesen 38 folió terjedelemben. Noha a kézirat a per szinte teljes anyagát tartalmazza, magából a forrásból következtethetünk arra, hogy volt egy másik része is a peranyagnak, amely nem maradt fent. Ez az oka annak, hogy például szinte minden ítélet hiányzik, a kivégzésekről is csak közvetett értesüléseink vannak.

A szöveg 110 rövid dokumentumot tartalmaz, melynek nagy részét (66) a tanúvallomások (*dictum*) teszik ki. A többi dokumentum különböző, a per részét képező jogi szöveg, mint például, *citatio*, *abiuratio*, *iuramentum*, *licentia*, vagy *absolutio*. Több tucat tanú vallomását ismerhetjük meg a dokumentumokból, a legtöbbjüket többször is kikérdezték.

A forráskiadványt a történettudomány több ága is hasznosíthatja és részben már hasznosította is. Egyrészt evidens módon e dokumentum az alapja bármiféle Guglielmát és a guglielmiták eretnekségét érintő vizsgálódásnak. Az eddigi kutatás a XIX. századtól kezdve leginkább egyház- és vallástörténeti (eretnekség, az inkvizíció működésének gyakorlata) szempontból valamint várostörténeti (a per alapján megismerhetjük a XIII. század végi Milánó társadalmát és részben urbanisztikáját is) szempontból vizsgálta e forrást. A Guglielma-kutatás a 1970–80-as években kapott új lendületet, amikor az Egyesült Államokban és Olaszországban új szempontból kezdték elemezni a guglielmiták esetét: ekkor kap új lendületet, főleg az angolszász világból kiindulva a történeti antropológia, valamint főképp a *women studies*, illetve a *gender studies*. Az e vonulathoz tarozó kutatók (Barbara Newmann, Luisa Muraro stb.) úgy értelmezik ezt az eretnekséget, mint egy par excellence női eretnekség, ahol a férfi-központú vallással és egyházzal szemben próbálnak egy női vallást (Guglielma, mint a Szentlélek női megtestesülése) és egyházat (Maifreda, mint nőpápa) létrehozni.

Marina Benedetti művei szerencsés középutat jelentenek a hagyományos olasz pozitivistá egyháztörténet és a posztmodern feminista indíttatású művek között. Marina Benedetti, aki a Milanói Egyetem történelem tanszékének oktatója, fiatal kora ellenére a Guglielma-kérdéskör legelismertebb szakértőjének számít. Több tanulmányt publikált e témában, valamint ő a szerzője a legutolsó Guglielma-monográfiának is (*Io non sono Dio: Guglielma di Milano e i Figli dello Spirito Santo*. Milano, Ed. Francescana, 1998). Egyrészt pozitivistá alapossggal dolgozza fel az alapvető forrást: pontos kritikai kiadást készített, szép és filológiaiilag pontos olasz fordítást alkotott. Ugyanakkor mind e mű bevezető tanulmányában, mind előző monográfiájában igen jó érzékkel és széles látókörrel tanúbizonyságot téve helyezi a kérdést tágabb történeti és historiográfiai kontextusba. E tanulmányában megkísérli a guglielmita eretnekség szociális és térbeli aspektusát rekonstruálni (ahogyan ő fogalmaz a szakrális topográfiát).

A másik tanulmány szerzője Giovanni Grado Merlo, a középkori eretnekség kutatásának egyik legnevesebb élő olasz képviselője, szintén foglalkozott már korábban is Guglielma esetével, összefoglaló művének (*Eretici e eresie del Medioevo*. Bologna, Il Mulino, 1989) egy fejezetét szentelve a kérdésnek. E tanulmányában

az inkvizíció oldaláról közelíti meg a guglielmiták ügyét, részletesen elemezve az inkvizíció működésének mechanizmusát és az inkvizitorok személyét.

Végül néhány megjegyzés a forrás közép-európai, illetve magyar vonatkozásairól. A tanúvallomásokból kiderül, hogy Guglielmát követőinek egy része cseh eredetűnek tartotta, sőt határozottan állították, hogy nem volt más, mint a cseh király lánya. A guglielmiták egyik vezéralakja, Andrea Saramita arról vall, hogy Guglielma halála után egyik társával elzarándokolt Bohémiába, hogy a lehetséges kanonizációról tárgyaljon, és itt meggyőződött Guglielma valódi királyi származásáról. Guglielma ezek szerint I. Přemysl Ottokár és Konstancia királyné (III. Béla magyar király lánya) lánya lett volna, így Szent Ágnes testvére és Árpád-házi Szent Erzsébet unokatestvére. E kérdés igen nagy vitát váltott ki az olasz, cseh és német kutatók között. E szerzők egy része (a múlt században például František Palaczký, újabban Luisa Muraro, Patrizia Costa és Barbara Newman) elfogadja ezt az állítást, és Blazena Vilema néven Přemysl királylányként tarják számon. E miatt az azonosítás miatt Guglielma a korábbi szakirodalomban általában Guglielma la Boemaként szerepel. Marina Benedetti előző művében is, és e tanulmányában is amellet érvel igen meggyőző argumentációval, hogy e cseh királyi eredet korántsem tekinthető bizonyítottnak, és inkább hagiográfiai toposzt sejt ezen attribúció mögött. Éppen ezért ő kerüli a Guglielma la Boema megnevezést és vagy a Santa Guglielma, vagy még inkább a Guglielma di Milano nevet használja.

Guglielma esetének másik magyar vonatkozása egy késői XV–XVI. századi hagyomány, amelyben több forrás is Guglielma, angol királylány, magyar királyné történetét beszéli el. E forráscsoport minden bizonnyal Guglielma nevét és állítólagos közép-európai eredetét mossa össze egy másik, korábbi hagiográfiai hagyománnyal.

Összefoglalva, e forráskiadás igen magas tudományos színvonalon mutat be egy nálunk alig ismert, ám mind vallástörténeti szempontból, mind magyar és közép-európai vonatkozásai miatt igen fontos esetet. E dokumentum kitűnő forrás lehet, a fentiekén túl, a XIII–XIV. századi mindennapi városi élet jobb megértéséhez, alaposabb megismeréséhez is.

Falvay Dávid

